

Semper Major

Underveis mot en jordfestet kristen spiritualitet

AV LEIF GUNNAR ENGEDAL, PROF. EMERITUS, MENIGHETSAKADEMIET

leif.g.engedal@mf.no

I. Intro: Takk og farvel

Kjære venner og kolleger, studenter og andre tilhørere.

Så står jeg altså her og skal holde min avskjedsforelesning, på en måte si takk og farvel. Jeg kjenner at begge deler – både takk og farvel – i grunnen passer bra. Jeg har mye å takke for: En god arbeidsplass, gode kolleger, engasjerte studenter. Men før eller siden må en jo si farvel ... til dette forunderlige fakultetet som ingen forlater før han har fått merke av det... At jeg skulle havne her som lærer og professor i mange år, må jeg tilstå stadig oppleves ganske merkelig. Det hører med til de litt mer enn midtels store merkverdigheter på min livsseilas.

Men altså: Jeg har stått mange ganger på dette kateteret og forelest. Som regel har tema vært oppgitt som del av et bestemt fags emner og innhold. Nå er det annerledes. Jeg har valgt selv. Og jeg innrømmer med en gang: Lista er lagt høyt! Å snakke meningsfullt om Gud og "kristen spiritualitet" på en drøy halvtime smaker av teologisk hybris – et nokså tvilsomt prosjekt. Men det var altså dette jeg hadde lyst til å si noe om.

Hvorfor?

Fordi jeg tror det er viktig. Fordi det peker mot en tematikk som er sentral i kirkens tro og de praksiser kirken lever ut i verden. Kanskje kan det formuleres slik: Når vi står coram Deo i gudstjenestens fellesskap og bekjenner troen på den treenige Gud, hvilket lys kastes da tilbake på det liv vi lever? Hvordan tydes de meningsbærende sammenhengene i fellesskapets liv? Og når vi sendes ut med de gode ordene: "Gå i fred – tjen Herren med glede" – hvor går vi da? Hvilket liv sendes vi til?

Wolfhart Pannenberg sier et sted: "Religions die when their lights fail ... when their teachings no longer illuminate life as it is actually lived by their adherents."¹ Gudstroen opplyser, avdekker og utfordrer de erfaringer vi gjør i det liv vi faktisk lever. Hvis ikke dør den – eller lever videre som tom konvensjon eller metafysisk randbemerkning uten betydning.

Et apropos: Jeg la merke til to tekster i avisa nå sist lørdag. Den ene var en annonse. Teksten lød slik: *Gud – fantasivenn eller kilde til et rikere liv?* Den andre var en artikkel med følgende overskrift: *"Jasså, du trodde troen gjorde deg mer*

moralsk? Tro om igjen!” Poenget var dette – understøttet av en empirisk undersøkelse: Om du tror på Gud eller ikke, om du er religiøs eller ikke, det gjør ingen forskjell. Når det kommer til praksis i møte med etiske og moralske utfordringer, handler troende akkurat likt som andre. Så hvilken betydning har da troen på Gud? Gjør den ingen forskjell? Forholder troen seg til en kraftløs, illusorisk fantasivenn. Eller er Gud en kilde til et annerledes liv?

Tematikken som hermed er innsirklet, er, som alle vil forstå, svært omfattende. Dessuten er den komplisert. Jeg tar ikke mål av meg til mer enn å tegne noen ganske grove streker i et mangefasettert bilde. Flere viktige tema haster jeg rett forbi. Andre berøres bare så vidt i for-bifarten. Jeg legger ut noen biter i en stor mosaikk, og håper bildet kan gi mening selv om viktige brikker mangler.

II. Spiritualiteten i kulturen

Jeg skal altså snakke om ”spiritualitet”. Det er en risikabel øvelse i en kultur som vår. For spiritualitet er blitt populært, en stor industri, en salgsvare som tilbys på alle torg, og som framviser en nærmest amøbisk fleksibilitet hva gjelder både innhold og form.

Spiritualiteten flourer innenfor alternativmedisin og healing-virksomhet. Den brukes aktivt i et bredt spekter av humanistiske og transpersonale psykologier. Den gjør det stort i et utall programmer i medie verdenen. Den dukker opp i næringslivet, i personalutvikling, i lederutdanning, i pasientbehandling. Og den står selvfølgelig sentralt på den alternativreligiøse scene i form av et bredt tilbud av selvutviklende, meditative og åndelige praksiser. For tiden har mindfulness-tradisjonene høykonjunktur.

Altså: Et uoverskuelig mangfold av spiritualiteter, av åndelige praksiser og teknikker. Og mange rister på hodet: Alt det rare folk driver på med og er villige til å betale for? Kanskje er det lett å hovre. Jeg tror det er klokere å lytte og prøve å ta folks erfaringer på alvor. Og kanskje spørre: Hva forteller dette om de eksistensielle vilkårene i vår kultur? Hva sier det om sjelens sult og kroppens lengsler? Finnes det midt i mangfoldet – felles anliggender, en retning –

spor å følge? Jeg tror det. I alle fall går det an å nærme seg et perspektiv som peker mot noe felles i all forskjellen:

Det handler om *fokuset på erfaringer* – noe som kjennes i kropp og sjel, noe som setter *spor og gjør en forskjell – erfaringer som har kraft til å berøre og forandre. Entertainmentkulturen og forbruksjaget gir oss mange opplevelser og adspredelser. Men alle øyeblikksopplevelsene etterlater oss fattige på erfaringer. De tilfredsstillende ikke dypere livsbehov. ”Vi har alt, men det er også alt vi har,” sier evangelisten Ole Paus. Er det en diagnose av en sjel som sulter? Rik på opplevelser, men fattig på erfaringer. Er det derfor det utvendige overflatejaget byttes bort med leiting etter noe annet – etter fordykning, inderliggjøring, åndelig erfaring?

For en kirke som vil folk vel, og som interesserer seg for hvordan folk lever, er det grunn til å ta dette på alvor. Kanskje møter vi her det som Eivind Berggrav for lenge siden ga det vakre navnet ”en grenseoverskridende tendens”: Et allment grunndrag i menneskelivet. En lengsel etter å bli berørt av noe som overskrider underholdningskultur og forbruksjag – en spiritualitet som gir mening, en sult som lengter etter mere enn mat. En britisk spiritualitetsforsker sier det slik:

”Spirituality is a fundamental component of our human beingness, rooted in natural desires, longings, and hungers of the human heart.”²²

Hva så når menneskets *natural desires, longings, and hungers of the heart* møter kirkens tro og tar form som en ”kristen spiritualitet”? Hva skjer i dialogen mellom kirkelig læretradisjon og spiritualitetens fokus på *erfaring og praksis*? Finner de hverandre, eller dyrker de ulike interesser og går hver sin vei?

En av nestorene i forskning på kristen spiritualitet formulerer dette slik:

”Christian spirituality is the lived experience of Christian belief... It is possible to distinguish spirituality from doctrine in that it concentrates not on faith itself, but on the reaction that faith arouses in religious consciousness and practice.”²³

Her legges det til rette for en dialog mellom teologi i form av kirkelig lære og teologi i form av kristen praksis og troserfaring. De to størrelsene hører sammen. På hvilken måte sam-

livet skal ordnes, og hvilke former det skal ha, står det strid om. Sjøl er jeg for et ordnet samliv mellom de to – helst i form av en åpen, kritisk og korrigerende dialog begge veier. En kristen spiritualitet uten kritisk, teologisk refleksjon kan fort bli intern, ensidig, privatisert og esoterisk. Og teologisk refleksjon uten kontakt med kristen spiritualitet kan fort bli abstrakt teoretiserende og uten vital kontakt med kirkens liv og troens erfaringer.

Derfor trengs dialogen. Og et tematisk kjernepunkt i dialogen er knyttet til det teologien sier om Gud, og det gudsbilde som kirken formidler – både i sin lære og i sine praksiser.

Den jødiske teologen A. Heschel sier et sted om bønn: "The issue in prayer is not prayer. The issue in prayer is God."⁴ Etter min mening har det mye for seg å si noe liknende om den kristne spiritualiteten. Altså: *The issue in spirituality is not spirituality. The issue in Christian spirituality is God.* Spiritualitetsforskeren Philip Sheldrake har sett dette. Han formulerer et relevant og utfordrende perspektiv når han skriver følgende:

"Christian spirituality attempts to respond to the question: 'What kind of God do we have and what difference does it make to us?' ... Og han fortsetter: "All human statements about God have practical implications: We live what we affirm. Ineffective or even destructive spiritualities inevitably reflect inadequate theologies of God. In that sense, the quality of spirituality is one test of the adequacy of the theology of God that lies behind it"⁵.

Og da er vi altså framme ved det temaet jeg har formulert: *Semper major. Underveis mot en jordfestet kristen spiritualitet.* Hva handler det om? Og hvor bærer det hen?

Det handler om en Gud som er større: *Deus semper major*, en Gud som viser sin storhet ved å gå nedover, en Gud som bøyer seg mot jorden – for å reise den nedbøyde opp, en lydhør Gud, en allmektig Gud som bærer kors, og som kjenner skapningens smerte som sin egen, en Gud som over alt gir liv og som alle steder kjemper for livet mot all destruksjon og ødeleggelse.

Og hvor bærer det hen: Det bærer i retning en jordfestet kristen spiritualitet – forankret i en Gud som er større.

III. Spiritualitet og kultur – variasjon og mangfold

Men før jeg beveger meg i den retningen og sier noe mer om en jordfestet kristen spiritualitet og om en Gud som er større, må en mulig misforståelse ryddes av veien.

Formuleringen "en jordfestet kristen spiritualitet" kunne lede tankene i retning av at "kristen spiritualitet" forefinnes i bestemt form entall – som en slags monolittisk fastlagt størrelse, en slags fastlagt "normalplan" for det autentiske kristne livet.

Slik er det heldigvis ikke. Frihetsrommet er stort og variasjonene mange. Det finnes et stort mangfold av ulike fromhetsformer og spiritualitetstradisjoner. Reis til Afrika eller Asia – og se deg rundt! Det er nokså forskjellig. Eller ta bare en liten runde i vår egen by: Du trenger ikke reise langt før du har vært innom en liturgisk spiritualitet, en karismatisk spiritualitet, en pietistisk fromhet, en meditativ retreatfromhet – for bare å nevne noen. Slik er det – og slik må det være.

Hvorfor? Fordi folk er forskjellige – og fordi sosiale mønster og kulturelle tradisjoner er forskjellige. Og den kristne spiritualiteten skapes nettopp her: Den oppstår; det betyr: *Den forhandles, formes og endres* – i et dynamisk samspill mellom overlevert tro og personlig erfaring, mellom kristen tradisjon og kulturelle og ideologiske mønstre som preger tid og sted. Kristen spiritualitet er alltid historisk betinget og kulturelt situert. Derfor er den også i stadig bevegelse og endring. Dette ser vi allerede i Det nye testamentet, og det har fulgt kirken gjennom alle tider siden.

Om dette kunne mye mere sies. Samspillet mellom spiritualitet og kultur, mellom tradisjon og aktualitet, er et viktig og fascinerende tema – og en tematikk med dype grøfter på begge sider av veien: Tung tradisjonalisme og opportunistisk dyrking av "det nye" er like lite fruktbare veier å følge.

IV. Semper major – en Gud som bøyer seg mot jorden

Det jeg nå skal prøve på, er et risikoprojekt: Hvordan er det mulig å tale meningsfullt og sannferdig om en virkelighet som overskrider

språkets grenser? Spørsmålet har fulgt teologien og den kristne kirke fra før dens første dag. Og det er dette som møter oss i uttrykket: *Deus semper major*. For Gud er en virkelighet som overskrider språkets grenser. Vår virkelighetserfaring blir for trang. Språket kommer til kort. Begrepene makter ikke å nå fram og tegne bildet av en Gud som er større.

Men det er hjelp å få. Vi kan orientere oss i riktig retning. Bibelen og kirkens overveldende rike tradisjon gir oss tilgang til symboler, metaforer og fortellinger som kan vise vei. Kanskje kan vi likne språket med en finger som peker mot månen: Det gir oss en retning å se i. Men det bærer galt av sted, og vi får aldri en anelse om hva månen er, dersom vi forveksler månen med fingeren som peker – og bare stirrer på den. Språket om Gud er metaforisk og doksolgisk. Når det kommer til stykket, egner det seg best til stillhet, lovprising og tilbedelse.

Likevel må vi forsøke. Og jeg forsøker meg nå med utgangspunkt i følgende scene:

Abraham Heschel – en av de store jødiske teologene i forrige århundre – sitter i sitt arbeidsrom. Han leser langsomt i ei bok. Det er Augustins klassiske "selvbiografi" *Confessiones*. Han stanser opp for det kanskje mest kjente av alle Augustin-ord, og faller i tanker: "Menneskets hjerte er urolig inntil det finner hvile i deg, o Gud."

Stille lenge. Menneskets urolige hjerte... Han speiler den berømte metaforen i israelfolkets historie og gudserfaring, i Loven og Profetenes bilder av den usynlige Gud. Og så kommer det ettertenksomt:

Ja, det er sant at menneskets hjerte er urolig. Men det er en dypere og sterkere sannhet at Guds hjerte er urolig.

Hva er det Heschel har sett?

Han har sett sporene i folkets historie av en lidenskapelig, jordvendt Gud, en Gud med "et hjerte større enn verden", en Gud med livets kilde i sine hender, en Gud som bærer verden og gir alt som lever liv. Hør bare hva Skriftene sier:

Dersom Han (Gud) bare tenkte på seg selv og trakk sin Ånd og sin livspust tilbake, da ville hver levende skapning dø – og menneske bli til jord igjen (Job 34,14–15).

Og han har sett en Gud i bevegelse, en Gud som bøyer seg mot jorden, en Gud i bevegelse ned mot dydene i menneskelig erfaring, en Gud som kommer, slik profeten sier:

"Så sier Han som er høyt opphøyd, som troner evig og har navnet Den Hellige: I det høye og hellige bor jeg – og hos den som er knust – og hos den som er nedbøyd i ånden. Jeg vil vekke de nedbøydets ånd til liv – jeg vil gjøre de knustes hjerter levende." (Jes 57,15)

Deus semper major. En Gud som forbarmer seg, en Gud som kommer. Livgiveren og Frigjøreren.

Er dette et bilde å hvile i – for oss med urolige hjerter? – bildet av en Gud som bøyer seg mot jorden?

En teolog som tilhører den østlige, ortodokse tradisjonen, speiler den samme historien. Han ser den fullbyrdes i Jesus fra Nasaret og leve videre i den kristne kirkes tro. Han spør: Hvem er Gud? Hvordan kan vi tale om Mysteriet bortenfor alle ord? Og så legger han til: "*Gud er navnet på et fellesskap som åpner seg i evig kjærlighet mot verden.*"⁶

Jeg liker denne måten å nærme seg mysteriet på – en trinitarisk teologi: Gud er navnet på et fellesskap – Faderen, Sønnen og Ånden – Livgiveren, Forsoneren, Frigjøreren. Og dette "fellesskapet i Gud" lukker seg ikke om seg selv, men åpner seg. Og knytter uoppslitelige bånd med verden – med jordkloden, med alt som lever, med menneskeslekten og alle urolige hjerter. Nettopp her er den kristne spiritualitetens misjonale dimensjon forankret: I Guds uoppslitelige trofasthet mot verden – at kjærlighetsfellesskapet i Gud åpner seg og vil hente alle inn til seg.

Det er i ham vi lever, beveger oss, og er til. For i Ham er alt blitt skapt, i himmelen og på jorden ... alt er skapt ved ham og til ham. Han er før alle ting, og alt består ved ham ... og ved ham ville Gud forsonne alt med seg selv... (Apg 17,28; Kol 1,16–17+20).

Igen denne grensesprengende virkeligheten: Den skapte verden hviler i Gud. Vi lever fordi fellesskapet i Gud aldri opphører med å åpne seg – og gi verden liv – fordi Den opphøyde og hellige bøyer seg mot jorden. Og i Marias gravide mage blir det synlig for verden:

Gud mener alvor med sin kjærlighet. Det blir synlig i Kapernaum og Nasaret og Jerusalem – at ”fellesskapet i Gud” åpner seg for alle. Det blir synlig på Korset og i Oppstandelsen – og på alle små sideveier mot Emmaus: Fellesskapet i Gud åpner. Den allmektige bøyer seg mot jorden. Livgiveren gir sitt liv.

*För at du inte / tog det gudomliga /
dig til en krona/
För at du valde/ smälek och fattigdom
Vet vi vem Gud är.*

(Olov Hartman)

Teologien utvikler begrepene og prøver å tyde sammenhengene: Trinitarisk teologi, transcendens og immanens, skapelse og gjensløsning, kenose og Inkarnasjon – Victor quia Victima – og mange, mange flere. Begrepene er nødvendige og tjenlige til noe. Men de kommer til kort i møte med Mysteriet i dette: At Gud i åpenbaringen åpner sitt hjerte i hellig kjærlighet mot verden. Og i Jesus Kristus fullbyrdes denne Guds kjærlighetshistorie med verden.

Derfor insisterer den kristne kirke på uløselige bånd mellom talen om Gud og historien om Jesus Kristus slik Bibelen og det apostoliske vitnesbyrdet gir den til oss – ikke bare slik at Gud på en særskilt måte har talt gjennom Jesus som profet eller åndelig vismann. Hjerteslaget i den trinitariske teologien er nettopp dette: I Jesus bøyer *Gud selv* seg ned. Ordet blir menneske. Den Gud som ingen noen gang har sett, har Sønnen vist oss hvem er.

Betyr det at Mysteriet nå er avslørt? – at vi har ham nå? – at Gud i Jesus Kristus er tilgjengelig, forståelig, gripbar? – at Han kan beskrives i språket og plasseres innenfor de parametre og vilkår som gjelder for våre liv?

Slik er det ikke. Jesus-historien opphever ikke Mysteriet i den treenige Gud. Men i Jesus fra Nasaret har Mysteriet fått et *tydelig ansikt* og en bevitnet *historie* i verden - en historie som kan fortelles, og et språk som åpner for det som ingen språk kan romme.

Deus semper major. Gud skjuler seg – i sin Åpenbaring.

Spørsmålet er nå: Hva betyr dette med tanke på kristen spiritualitet? Det betyr at en spiritualitet som vil være kristen, alltid orienterer

seg kristologisk. Phillip Sheldrake sier det slik: ”There is one unavoidable starting point. Christians always confront a fundamental horizon within which the meaning of human life and all reality is judged. This horizon is a person – the Jewish teacher, Jesus of Nazareth...”⁷

Dette er altså utgangspunktet: Trinitarisk forankring, kristologisk orientering. I hvilken retning leder det oss på jakt etter en kristen spiritualitet? Jeg vil prøve å nærme meg dette skrittvis – i tre trinn. Mye mere enn antydninger er det ikke rom for.

Først om forholdet mellom gudstro og gudsbilder.

V. Gudstro og gudsbilder

Den kjente mystiker og dominikanermunk Meister Eckhart ba en underlig bønn. Den lyder i korthet slik: ”Barmhjertige Gud, fri meg fra gud!” Hva slags mening gir det å be slik?

Meister Eckhart har sett det mange før og siden har sett: At våre bilder av Gud så fort forvrenses og forvansktes og misbrukes. Vi ser det rundt oss: Det skjer åpent og skremmende på den storpolitiske scenen. Det skjer i våre fellesskap når Gud brukes som legitimering av maktmisbruk og krenkelser. Og det skjer på den intrapsykiske scenen når gudsrepresentasjonene vender seg mot livet og tapper sjelen for livsmot.

Gudstroen banaliseres, og gudsbildene krymper til altfor gjenkjennelige og håndterbare menneskelige størrelser. På godt og vondt preget av våre egne behov, farget av vår egen frykt, formet av vår egen lyst og lengsel. Det gjelder oss alle. I våre lengsler etter sterke opplevelser og et dypere liv med Gud – eller i avsmaken for alt som kan kalles personlig fromhet – lever alltid også gjenskinnet av våre egne savn og lengsler. Vi fristes til å bruke troserfaringer og maktposisjoner for egne formål. Under dekke av å utbre Guds rike fremmer vi også vår egen sak. Og av og til vrenses bildet ut i det groteske: Skjult bak fromme fasader av godhet fullbyrdes de usleste overgrep.

Les den tyske pastoralteologen Karl Frielingsdorfs studie ”Dämonische Gottebilder” – eller den amerikanske teologen John Shea bok ”Finding God again” – eller psykoanalytikeren

Ana-Maria Rizzuto berømte "The Birth of the Living God" – eller Jan-Olav Henriksens bok fra fjoråret: "Relating God and the Self. Dynamic Interplay".⁸ Over alt møter du det samme: Gudsbildene er virksomme. De har makt til å forme liv og prege praksis.

"*The Big Daddy Above*"-guden: Han som ordner opp når livet blir vanskelig, og gir meg løsningen på alle problemer.

Eller "*Big Brother Watch You*"-guden: En himmelsk kontrollfreak som fører nøye regnskap, og som har sin lyst og glede i å notere feil og mangler hos små menneskebarn. "Vær forsiktig lille hånd hva du gjør..."

Eller "*Den nådeløse domsguden*" – "*The Super-Ego God*": Den fjerne, kalde himmelske domsmann som stadig trykker mennesker ned i skyld og skam.

Eller "*Alltid-på-mitt-parti-guden*": En kosmisk forstørrelse av mine egne narcissistiske behov, en amøbisk skikkelse som motstandslos legitimerer mine egne innfall.

Mange flere "gudsbilder" kunne vært nevnt. Mitt poeng nå er bare dette: Skal vi utvikle en bærekraftig, jordbundet kristen spiritualitet, må vi snakke med større alvor og med dypere innsikt om forholdet mellom Gud og våre gudsbilder. Vi må erkjenne at vår fromhet og våre gudsbilder formes av materiale fra mange kilder og lett formatteres og forvrenges inn i det altfor menneskelige.

Det finnes mange som har oppgitt troen på Gud som barnslig umodenhet eller forkastet troen som umulig å leve med – fordi de aldri fikk hjelp til å nyansere, utforske, bearbeide og endre slike gudsfeststillinger. Det finnes gudsbilder og gudsrelasjoner som reiser opp og setter fri. Men det finnes også gudsbilder som holder nede – i ufrihet eller umodenhet eller utrygghet og angst. Det finnes gudsbilder som ikke er til å leve med, men til å dø av. Noen ganger må "gud" dø for at livet skal bli levelig.

En kristen spiritualitet som hviler i vissheten om at Gud er større og som leter etter "språk for en voksen tro", må gi dette rom og språk i sine fellesskap. Vi trenger å spille og utfordre våre private gudsbilder mot en større virkelighet: Deus semper Major.

VI. Gud og verden – "vær jorden tro"

Teologen Tor Aukrust utga for mange år siden ei bok med tittelen "Tilbake til det ukjente". Det var på mange måter ei annerledes og spennende bok. Jeg husker ikke mye fra boka, men én setning har bitt seg fast. Den lyder slik – muligens litt fritt etter min hukommelse: "Den Gud som åpenbarer seg i den jødisk-kristne religion, er en oppsiktsvekkende 'verdslig' Gud." Hva mente han med det?

Han ville framheve et sentralt og egenartet trekk i kristen gudstro: Gud lever ikke fjernt og tilbaketrukket fra verden. Han er ikke opptatt med "åndelige ting" i himmelen, bortvendt og uberørt av jordens liv. Tvert imot understrekes det gjennom hele den bibelske fortelling at Gud er lidenskapelig vendt mot jorden og det liv som er her. Han er virksom og nær. Han kjemper på livets side mot urett og undertrykkelse, mot fattigdom og nød, mot alt som truer og krenker livet i verden.

Ja, mer enn det: Det er Gud selv som ved sin Ånd gir verden liv og fornyer jordens overflate. Hele den biosfæriske livveven speiler Guds godhet og vitner om Skaperens makt. Livets kilde er i ham. Det er relasjonen til Gud som konstituerer og bærer naturens og menneskenes liv. Pater Arnfinn Haram beskriver dette vakkert i en av sine tekster:

*"Sjølvs vil eg hevde at den fundamentale røynsla av relasjon, som ber heile vårt menneskeverd og vårt kall som menneske, er tilhøvet til Gud som vår skapar. Vi er relasjonelle fordi vi skuldar ein annan vilje vårt liv, fordi vi er radikalt avhengige vesen. Menneske lever saman med sine brør og systre, med dyra, fuglane, heile den økologiske røyndomen, saman med sin Skapar. Å oversjå dette er destruktivt både for mennesket, samfunnet og naturen."*⁹

Dette perspektivet er avgjørende i en jordfestet kristen spiritualitet. En kristen spiritualitet verdt navnet lever av Guds ja til jorden. I denne mening er den over alt og alltid en "jordfestet" spiritualitet. Her får derfor også Nietzsches kamprop "Vær jorden tro!" en dyp kristen mening. En jordfestet kristen spiritualitet søker alltid en praksis som overskrider splittelsene mellom Gud og verden, ånd og materie, sjel og kropp, tanke og følelse, kontemplasjon og aksjon. Derfor vender den seg også mot alle for-

mer for spiritualisering av gudsbilde og trosinnhold. Skogene og fjellene, åkrene og verdenshavene er ikke tilfeldige kulisser i livets store drama. De bærer Skaperens signatur. Hva hjelper religiøse opplevelser og stille retreat hvis naturen ranes, og den økologiske veven revner? Nedbrutt natur og ødelagt miljø er hån mot livet og forakt for Livgiveren.

Den jordfestede spiritualiteten er programmatisk *antignostisk* og orienterer seg mot en variant av *panenteisme* som fastholder Guds radikale nærvær i verden samtidig som den hevder Skaperens frihet og uavhengighet overfor sin skapning.

VII. Tre veivisere

Troen på en Gud som bøyer seg mot jorden og elsker verden, legger markerte føringer for en kristen spiritualitet. Den angir en grunnretning – et hovedperspektiv – som kanskje kan formuleres slik: *Den som søker mot den høyeste Gud må øve seg i å se nedover!*

Jeg vil peke på tre momenter som følger av dette – og som er avgjørende i en jordfestet spiritualitet.

Det første momentet peker mot "det sakramentale": En jordfestet spiritualitet *fødes i vann og næres av brød og vin*. Det betyr: I dåpen skjenkes det nye livet. Det tegnes med korsets tegn – troen og forsakelsens merke. Noe skal dø og legges i jorden. Men livet skal leves og vokse – og næres av nattverdens brød og vin. Slik er dåpens og nattverdens sakrament grunnvollen som bærer. Ingen opplevelser eller erfaringer, ingen åndelig disiplin eller ytelser kan rukke ved den treenige Guds gave i sakramentenes uopp-slitelige nåde.

Det andre momentet peker mot *fellesskapet* – "koinonia": En jordfestet spiritualitet kjenner vår elementære avhengighet og sårbarhet. Derfor søker den fellesskapets styrke. Gudstjenesten, bønningen, samtalen – og den praktiske, jordnære omsorgen og misjonen som åpner fellesskapet og inviterer andre inn. Kristenliv er ingen soloprestasjon, ingen reise for ensomme ulver. Spiritualiteten utfordres og får næring når Ordet forkynnes, og livserfaringer deles.

Det tredje momentet peker mot den *diakonale tjenesten*: Gud er skjult i det høye. Men i "det

lave" er han å finne: – i en plaget og presset natur, i økosystemer som desimeres og bryter sammen – hos utstøtte og fattige og marginaliserte – der er Kristus. Og der roper Ånden på medarbeidere i kampen for livet: Jeg var tørst – dere ga meg å drikke // jeg var sulten – dere ga meg mat // jeg var naken – dere kledde meg // jeg var i fengsel – dere så til meg (Matt 25). Denne kampen kommer ikke av seg selv. Disiplin og øvelse hører med. Troens "ja" og "nei" – dagliglivets praktiske bekjennelse av forsakelsen og troen – angir grunnrytmen i en kristen spiritualitet. Nettopp fordi spiritualiteten springer ut av dåpen, er den en "jordfestet" spiritualitet også i den mening at noe må dødes for at Livet kan leves. Derfor må den kristne spiritualiteten øves av individer og fellesskap som skjerper blikket for andres nød og strekker seg mot en kristusformet tjeneste i verden.

VIII. Sammenfatning – biter i mosaikkens bilde

Jeg har prøvd å tegne noen streker i et stort og mangfoldig landskap. I min verden aner jeg at det etter hvert kan bli et bilde. Nå er det underveis. Og det er tid for å samle bitene i mosaikken og se etter et mønster. Jeg prøver meg derfor med en sammenfatning ved hjelp av 6 brikker eller biter i mosaikken; de tre første gir form og fundament; de fire siste angir øvelser underveis.

1. En trinitarisk gudstro: Den første brikken i bildet er det trinitariske fellesskapet i Gud, et fellesskap som åpner seg i evig kjærlighet mot verden – en Gud som bøyer seg mot jorden – og viser sitt ansikt i Jesus fra Nasaret.
2. Koinonia og sakrament: Den andre brikken er bildet av menighetens fellesskap og sakramentenes robuste nåde. Den jordfestede kristne spiritualitet fødes "i vann" og næres av "brød og vin". Den henter styrke til nytt liv i fellesskapets bønn og samtale.
3. Diakonia: Den tredje brikken er bildet av tjenesten: Den som søker Den høyeste Gud, må øve seg i å se "nedover" – mot medmennesker i nød og mot en truet natur. Forsakelse og tro – i kamp for livet.
4. "Lectio divina": Den fjerde brikken er hjer-

tets lyttende lesning av Guds ord, øvelsen av stillheten og bønner – veien inn i rikdommen og skjønnheten i den kristne tradisjonens skatter.

5. "Diakrisis": Den femte brikken handler om oppøvelse av dømmekraft, evnen til å gjennomskue overfladiskhet og avsløre urett og maktmisbruk, et skjerpet kritisk blikk i Evangeliets og rettferdighetens tjeneste.
6. Takknemlighet og lydhørhet: Den sjette og siste brikken peker mot en grunnleggende øvelse i all kristen spiritualitet: Å øve takknemligheten for livet og lydhørheten mot alt som lever – skapningens skjønnhet og lidelse, godheten i det alminnelige – å våge å stå stille og øve seg i å se det som er. Det handler om sansenes åpenhet, om ikke å ta alt for gitt, men å øve seg i å *motta alt som gitt* – som gave fra Gud.

Slik er en jordfestet spiritualitet underveis, uferdig og i bevegelse, altså en spiritualitet for pilegrimer, for folk som tilhører veien. Og det er uten tvil noe med det å gå og være i bevegelse. Mange har erfart det. Derfor kommer et godt råd for det åndelige liv til slutt. Søren Kierkegaard har vært så vennlig å la meg låne det. Hør bare her:

Tap for all del ikke lysten til å gå! Jeg går meg til det daglige velbefinnende, og går fra enhver sykdom; jeg går meg til mine beste tanker, og jeg kjenner ikke en tanke som er så tung at man ikke kan gå fra den. Når man slik fortsetter å gå, så går det nok.

Og nå går jeg.

Takk.

Noter

- 1 Pannenberg, W.: *Basic Questions in Theology*, vol 2 (Philadelphia, 1971), s 65.
- 2 McCarthy, M.: "Spirituality in a Postmodern Era", I J. Woodward & S. Pattison (eds.): *The Blackwell Reader in Pastoral and Practical Theology* (Oxford, 2000), s 196.
- 3 McGinn, B. & Meyendorff, J.: *Christian Spirituality. Origins to the Twelfth Century* (New York, 1985), s xv–xvi.
- 4 Heschel, A.: *Man's Quest for God* (New York, 1954) s 87.
- 5 Shelldrake, Ph.: *Spirituality and Theology. Christian Living and the Doctrine of God* (New York, 1998) s 15.
- 6 Sitat fra et foredrag holdt av Torstein Theodor Tollefsen, professor i filosofi, Universitetet i Oslo.
- 7 Shelldrake, Ph.: *Spirituality and Theology. Christian Living and the Doctrine of God* (New York, 1998) s 14.
- 8 Frielingsdorf, K.: *Dämonische Gottesbilder. Ihre Entstehung, Entlarvung und Überwindung* (Mainz, 1997) Shea, J.: *Finding God Again. Spirituality for Adults* (Landham/New York, 2005) Rizzuto, A.-M.: *The Birth of the Living God* (Chicago, 1979); Henriksen, J.-O.: *Relating God and the Self. Dynamic Interplay* (Burlington, 2013).
- 9 Haram, A.: "Bøn og humanitet", i Varkøy, Ø. (red.): *Om nytte og unytte*. (Oslo, 2012).

Sammendrag

Artikkelen er en lett bearbeidet utgave av forfatterens avskjedsforelesning ved MF, holdt i oktober 2014. Det sentrale tema som teksten søker å belyse er dette. Hvordan kan vi forstå sammenhengen mellom kristen gudstro og kristen spiritualitet? Hvilken betydning har gudstroen slik den kommer til uttrykk i kirkens teologi med tanke på kristen spiritualitet forstått som de erfaringer og den praksis som følger av denne tro. Sentralt står overbevisningen om at Gud alltid er større ("Semper major") enn det våre teologiske formuleringer kan fange. Men nettopp derfor er det avgjørende viktig å arbeide kritisk og konstruktivt med våre gudsbilder og gudsforestillinger. Et sentralt anliggende i denne sammenhengen er bildet av "en Gud som bøyer seg mot jorden". I skapelsen og inkarnasjonen gjør den treenige Gud sin gjerning for å redde det liv og den jord han elsker. Dette utfordrer både kristne fellesskap og enkeltmennesker til "en jordfestet spiritualitet".